

vlada da bi smanjila tursku opasnost. Od ukupno oko 220 stranica teksta čak ih se 50 odnosi na ova pitanja.

Možda bismo najvrednijim doprinosom čitavog teksta mogli smatrati upravo posljednje poglavlje o privredi i društvu za turskih ratova u 16. stoljeću. To je stoljeće, pored 18, vjerojatno najslabije obrađeno u cjelokupnoj hrvatskoj historiografiji te je već i stoga svaki prilog njegovu poznavanju dobrodošao. Pogotovo ako osvjetljava neki problem o kojemu se nije znalo gotovo ništa, kao što je to slučaj s privredom i društvom Zadra. Ako ni po čemu drugome, to se već može zaključiti iz samih Raukarovih bilježaka kojima je popratio tekst: one su gotovo isključivo navodi iz građe, tiskane ili neobjelodanjene, dok literature gotovo i nema, svakako ne one koja bi govorila upravo o Zadru. Raukar je svoje zaključke morao graditi na vlastitim istraživanjima, nadovezujući se na saznanja o Zadru 15. stoljeća.

U tomu je potpuno i uspio. Iako ovaj dio teksta nije tako razrađen i bogat detaljima kao onaj o privredi i društvu prethodnog stoljeća, što je, s obzirom na već istaknute teškoće bilo i jedino moguće, ipak nam pruža prilično jasnu sliku svijeta što je živio unutar gradskih zidina, ili pak pritisnut uza samo more, na rubu stalne biološke i materijalne ugroženosti.

Poticaaj što ga je ova knjiga pružila da se krene u istraživanje nepoznatoga njezin je veliki pozitivni doprinos našoj znanosti.

Ono što nedostaje u prikazu ponajprije društvenih, ali i gospodarskih odnosa i u 15. i u 16. stoljeću analiza je uloge Crkve i njezinih institucija. Autor rijetko i obično samo uzgred spominje važne zadarske samostane, gotovo uopće ne govori o zadarskom nadbiskupu, odnosno nadbiskupiji. U poglavljima o mletačkoj upravi valjalo je objasniti način izbora nadbiskupa i odnos opata Sv. Krševana prema Republici (što je samo jednom spomenuto). Također je i prikaz zemljišnih odnosa zahtijevao koju riječ o posjedima crkvenih ustanova, a i u poglavljima o društvu bilo je mjesta za svećenstvo kao poseban stalež. To je ujedno i jedina ozbiljnija zamjerka što bismo je uputili autoru. Ona pak ne može nikako umanjiti opći pozitivni dojam što ga ovaj tekst ostavlja na nas, kao sinteza dosada učinjenoga i pomak naprijed u istraživanju novih područja.

Pa kao što se povoljno mora ocijeniti ovaj najnoviji rad T. Raukara, tako se još jednom mora istaknuti da je *Prošlost Zadra* naša najbolja historija jednoga grada, koja je potpuno opravdala svoje pokretanje.

Neven Budak

ZLATKO HERKOV, POVIJEST ZAGREBAČKE TRGOVINE,
Zagreb 1987, str. 305

Knjiga je izašla u poznatoj seriji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, kao knjiga 21. Suizdavač knjige je »Zagreb«, Radna organizacija za grafičku djelatnost, Samobor.

Knjiga ima Predgovor (V—IX) te Nekoliko uvodnih napomena (1). Sadržaj knjige komponiran je u pet glavnih dijelova (5—298). Na kraju knjige su Kratice (297—300), Zusammenfassung (301—302), Popis slika (303—304), Popis priloga (305) te Sadržaj (nije paginiran).

Autor *Predgovora* je akademik Vladimir Stipetić koji je dao iscrpan pregled sadržaja knjige. Na kraju je ocijenio da autorov rad prelazi okvire grada Zagreba, jer na temelju dosada neobrađenih ili malo poznatih izvora objašnjava događaje i zbivanja koja se odnose na gospodarske prilike u Hrvatskoj uopće (IX).

Nekoliko uvodnih napomena napisao je autor. Pritom je naglasio da svoja istraživanja smatra nastavkom dosadašnje starije i novije historiografije o navedenoj problematici. Između predstavnika starije historiografije s pravom je spomenuo *Ivana Krstitelja Tkalčića*, a između predstavnika novije historiografije *Miroslavu Despot, Ivana Kampuša, Igora Karamana*.

Kako sam spomenula knjiga sadrži pet osnovnih cjelina ili dijelova, bez glavnog naslova. Knjiga je uređena tako da svaki glavni dio ima nekoliko osnovnih poglavlja s više podnaslova koji su označeni rednim brojem od 1. nadalje. Na kraju svakog poglavlja nalaze se pripadajuće bilješke. Valja odmah reći da su one vrlo opširne, ali i temeljite. Sadrže brojne kvantitativne podatke i tablične prikaze te brojnu relevantnu literaturu. Kao takve one su dragocjeni izvori koji daju poticaja za daljnja istraživanja.

U I. glavnom dijelu knjige riječ je o osnovnim problemima tadašnjih zagrebačkih trgovaca i obrtnika, koje je autor prikazao u tri osnovna poglavlja. U poglavlju A) *O zagrebačkim trgovinama i zagrebačkim obrtnicima* autor je najprije identificirao brojne struke zagrebačkih trgovaca i obrtnika te posebno strane trgovce. Istakao je da u dobrom dijelu tadašnjih trgovačkih i obrtničkih struka sudjeluju i žene. Gdje god je to bilo moguće, naveo je i kvantitativne podatke, što daje cijelom radu mnogo veću vrijednost. Prikazao je položaj i sudjelovanje trgovaca u gradskoj upravi te dao pregled osnivanja zagrebačkih dnevnih, tjednih i godišnjih sajmova. Upozorio je i na njihovo veliko značenje za razvoj tadašnje zagrebačke trgovine i obrta uopće. Na kraju slijede bilješke o čijem je značenju već bilo riječi. — U poglavlju B) *Javni porezi i daće koji terete trgovinu i trgovce* autor je prikazao sustav oporezivanja trgovaca i obrtnika (tzv. porezni ključ, koji nije uvijek isti) te strukturu (vrste) poreza. To su tridesetnica (kraljevska carina) i manja kraljevska prava (ubiranje malte na brojnim mitničkim pregradama te sajmišne daće). Riječ je o tipično feudalnim daćama koje se ubiru sve do proklamiranog ukidanja feudalizma (1848). Činjenice postojećeg feudalnog sistema razlozi su da su od plaćanja spomenutih poreza izuzeti zemaljski gospodari (bilo svjetovni bilo crkveni), slobodni kraljevski gradovi i povlaštene općine. Na području vojne Hrvatske i Slavonije izuzeti su od plaćanja navedenih daća i vojni zapovjednici. Na temelju kraljevskih povlastica iz sredine 13. stoljeća, kao i kasnijih takvih povlastica, oslobođeni su u slobodnom i kraljevskom gradu Zagrebu od plaćanja navedenih poreza zagrebački i kaptolski trgovci te građani (ne stanovnici). No ta se prava nisu poštovala, pa su poznati i česti sporovi. U trećem poglavlju C) riječ je *O Savi i drugim prometnim vezama Zagreba*. Kako je autor pokazao, razvijanju Zagreba u trgovačko središte uvelike je poslužila plavnost rijeke Save, jer su ceste bile loše i nerazvijene. Međutim održavanje riječnih i cestovnih prometnica tražilo je velike financijske troškove. Zato gradska općina vodi s pojedinim feudalcima dugotrajne sporove oko prava ubiranja »skelarine« (»kraljev brod« spominje se već od 1247. godine) i mostarine, koji također traju sve do ukidanja feudalizma.

Drugi glavni dio knjige ima dva poglavlja. To su poglavlje A) *Osnutak ceha zagrebačkih trgovaca* i B) *O Trgovačkom zboru u Zagrebu*. Kako je autor pokazao, dugotrajni naponi zagrebačkih trgovaca u cilju osnivanja staleškog udruženja — ceha realizirani su u Zagrebu tek krajem 17. stoljeća (1698). Varaždinski trgovci imaju svoje staleško udruženje već početkom istog stoljeća (1628). Cilj je navedenih udruženja organizirana zaštita staleških povlastica koje su uspijevali braniti dobivanjem novih trgovačkih privilegija. Konačno je preživjeli cehov-

ski sustav dokinut time što je po uzoru na peštanski Trgovački zbor (1812) i varaždinski (1827) osnovan i Trgovački zbor u Zagrebu (1837—1895). Autor je temeljito obradio Pravila zagrebačkog Trgovačkog zbora koja dobro osvjetljavaju gotovo sva područja njegove djelatnosti, ali i velike socijalne (imovne) razlike među samim trgovcima, članovima Zbora. Pritom je vrijedno spomenuti dva osnovna uvjeta za pristup u zagrebački Trgovački zbor. To su »pripadnost vjeri koja je u zemlji zakonito priznata« (tada samo rimokatolička i »grčka« vjeroispovijest) te visoke financijske takse osiguranja koje su se morale platiti u ime upisnine. Ova se kretala od 2000 forinti do maksimalno 4000 forinti. Za veletrgovce, koji raspolažu robom u vrijednosti od najmanje 30.000 forinti postojali su posebni dodatni propisi (takse). Udove trgovaca i veletrgovaca imale su pravo nastaviti rad svojega supruga dok se ponovno ne udaju, ali su za njih predviđeni posebni propisi. Iz gore spomenutog upisa u Trgovački zbor isključeni su također svi kramari, maloprodavači, kočevari »greisleri« i trgovački kramari. Otvorenu radnju (javni trgovački lokal) mogli su držati samo članovi Trgovačkog zbora, i dakako njihove udove, pod gore spomenutim uvjetima. Mnogi članovi i funkcionari Trgovačkog zbora u Zagrebu bili su kasnije aktivni članovi i funkcionari Trgovačko-obretničke komore u Zagrebu (1852). Kao takvi poradili su i na osnivanju »Trgovačke sborne učione« u Zagrebu (1851—1892). Autor je utvrdio da je tijekom navedena četiri desetljeća prošlo kroz ovu školu 3228 mladića (ni jedna djevojka!). Prema njegovim podacima evidentno je da je više od 80 % učenika bilo rodom iz Hrvatske i Slavonije te Dalmacije. Blizu 7 % učenika bilo je rodom iz Mađarske, a nešto više od 6 % iz slovenskih zemalja (Kranjske, Koruške, Stajerske.) Iz Istre bilo je rodom svega 0,59 % učenika. Preostalih 4 % rodom je iz ostalih austrijskih zemalja te inozemstva (izvan Austrije).

O financijskim vrijednostima te njihovim problemima, osobito s aspekta metrologije i numizmatike, autor vrlo precizno i stručno govori u trećem dijelu knjige. Sadržaj i rezultate istraživanja dao je u dva osnovna poglavlja. To su poglavlja A) *Novčani utezi — mjere za težinu zlatnog i srebrnog novca* (uz nekoliko uvodnih napomena autor je izradio i priložio vrlo korisne tablice) i poglavlje B) *Novac u optjecaju od 16. do polovice 19. stoljeća*. Uz vrlo dobar historijski pregled koji se temelji na novčanim patentima iz prve polovice 16. stoljeća (1535. i 1559), autor je stavio naglasak na utvrđivanje tečajeva zlatnog i srebrnog novca u Zagrebu u drugoj polovici 17. stoljeća te novčani sustav u 18. stoljeću. U zasebnim je poglavljima vrlo precizno obradio doba bakrenog novca u Hrvatskoj tijekom 18. stoljeća (kraj hrvatske valute) te pojavu papirnog novca, kao i ostale novčane reforme do sredine 19. stoljeća. Kratko je spomenuo i novčani slom 1848. godine. Prema njegovim riječima, to je »razdoblje potpunog bezvlađa optjecaja novca« u kojem si svatko pomaže kako najbolje zna. Istodobno i naši gradovi (Rijeka, Bakar, Karlovac, Sisak) izdaju svoj sitni papirni novac, koji vrijedi samo na njihovu području, a to čine i neki feudalc i veća trgovačka poduzeća (191). Novčano tržište sređeno je tek za vrijeme neopolutizma, kada je uvedena tzv. austrijska valuta (1858). Autor je i ovo poglavlje obogatio brojnim i vrlo korisnim tabličnim prikazima.

U vrlo sažetom četvrtom poglavlju autor govori o najrazličitijim vrstama robe zagrebačkih trgovaca i obrtnika, o njezinom porijeklu i cijenama. Pritom osobitu vrijednost imaju priloženi popisi (inventari) te dobro uređene tablice o limitaciji cijena žitarica i različitih vrsta kruha u 18. stoljeću. — Peti dio knjige sadrži građu, to jest izbor od 22 vrlo vrijedna priloga (dokumenta) koji se tiču razvoja zagrebačke trgovine i obrta od 16. do sredine 19. stoljeća. Uz kraljevske isprave to su razne isprave zagrebačkog magistrata. Nakon toga slijedi također vrlo dobar izbor primjeraka najrazličitijih cjenika u pogledu

mostarine, skelarine i maltarine. Treća skupina su vrlo dobro uređene serije najvažnijih funkcionara gradske uprave u Zagrebu (1600—1850), tržne cijene žita u drugoj polovici 18. stoljeća te nove limitacije cijena žitarica (1800—1843) i najrazličitijih vrsta kruha (1828—1853).

Na kraju valja reći da je osnovna karakteristika knjige vrlo veliko bogatstvo relevantne izvorne građe, izrada brojnih tabličnih prikaza te prezentacija relevantne stručne literature. Kao takva, ova je knjiga nezaobilazni priručnik za svakoga historičara, kako za medijevista tako i za historičare koji se bave istraživanjem novijih razdoblja.

Agneza Szabo

CARLO GINZBURG, I BENANDANTI: STREGONERIA E CULTI AGRARI TRA CINQUECENTO E SEICENTO, Einaudi, Torino 1988, 250 str.

Kada je god. 1966. u *Biblioteca di cultura storica* torinskog nakladnika Einaudia izašlo prvo izlaganje ove omanje, ali briljantno napisane studije znanstvena javnost, koja se zanima za povijesno-antropološka istraživanja, bila je doslovce fascinirana. I u širem krugu čitateljstva knjiga je izazvala veliku pažnju, ne samo u Italiji već i u inozemstvu. Autor to tumači (u razgovoru s piscem ovog prikaza) činjenicom da »stara erudicija« posjeduje izvanredne vrijednosti za tumačenje svijeta i da se ona mora konfrontirati s novim pogledima prema kojima suvremenici gaje sve evidentniju skepsu!

Autor u »Benandantima...« razmatra specifične religiozne fenomene u ruralnoj kulturi Furlanije od druge polovice XVI. do sredine XVII. stoljeća. Zahvaljujući jedinstvenoj i dotad nepoznatoj građi koju je pronašao u Državnom arhivu u Udinama, Ginzburg je uspio individualizirati mentalitet jednoga seljačkog društva čiji su se relikvi sačuvali u mnogim dijelovima Evrope. Svoju je pažnju zadržao na čudnoj i čudesnoj agrarnoj sekti — tzv. »benandantima« (kod nas zvanim »krsnici«, »križnjaci«, »zaduhači« i sl.), ljudima iz seljačkoga svijeta stare Furlanije (u čijoj se kulturi isprepleću mnogi slavenski utjecaji), koji su za sebe tvrdili da su »rođeni u košuljici« (*membrana amniotica*) te da zbog toga posjeduju iznimne i natprirodne sposobnosti, osobito onu da se bore protiv vještica i vraga, kako bi sačuvali ljetinu od utjecaja zlih sila i omogućili da polja i dalje budu plodna. U zapisnicima su zabilježene njihove izjave da noću, četiri puta godišnje, zapadaju u neku vrstu poluoniričkog delirija i sa štapovima od sirka vode prave zračne bitke protiv vještica i nečastivog.

Ginzburg nastoji utvrditi rasprostranjenost toga kulta/mita, njegove korijene, značenje, kasnije evoluciju, nastoji utvrditi kako se prema njemu odnosi seljački svijet, a kako službena crkva i njezini inkvizitori koji su provodili istragu. Upravo u tim istražnim spisima Ginzburg pronalazi prvorazrednu, do njegova otkrića i nepoznatu arhivsku građu. On je, pažljivim čitanjem i suptilnim analizama, uspio ne samo rekonstruirati kult/mit o »benandantima«/»krsnicima« te tako iznijeti na vidjelo dio mentaliteta izgubljena svijeta seljačke kulture stare Evrope, već je, što je osobito značajno i vrlo rijetko, iznio na vidjelo izvorne riječi, izjave i tvrdnje samih protagonista. »Benandanti«/»križnjaci« sami iznose svoja vjerovanja, kulturu, pogled na svijet, iznose to svojim rječnikom i načinom izražavanja, bez posrednika i tumača. Narodni kult »dobrih vještica i čarobnja-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAC: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 30.000 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1989.